

DOSYA/DERLEME**KÜRESEL KRİZİN MERKEZ VE ÇEVRE ÜLKELERDE YAŞANMA BİÇİMLERİ***Mustafa SÖNMEZ**

Dünyada 1945-75 dönemi, hem gelişmiş, zengin merkez, hem de çevre-bağımlı (gelişmekte olan) ekonomilerde hızlı bir büyüme yıllarını içerir. Büyüme, kısmen İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Avrupa ve Uzak Asya'nın yeniden yapılandırılması; kısmen yeni Keynesçi devlet döneminde yapılan sosyo-ekonomik düzenlemelerden kaynaklandı. Bu dönemin kilit öğeleri şunlardı: Finansal faaliyetler üzerinde güçlü devlet denetimi, mali ve parasal politikanın enflasyon ve durgunluğu alt etmek üzere saldırgan biçimde kullanılması ve talebi canlandırıp ayakta tutan görece yüksek ücret rejimi. Ama bu yüksek büyüme dönemi, merkez ülkelerde yaşanan stagflasyon ile birlikte, 1970'lerin ortalarında son buldu. Düşük büyüme ve yüksek enflasyonun aynı anda meydana gelmesi anlamına gelen stagflasyon yalnızca daha derin bir hastalığın belirtisiydi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Almanya ve Japonya'nın yeniden inşası, Brezilya, Tayvan ve Güney Kore gibi sanayileşen ülkelerin hızla gelişmesi, dev yeni üretim kapasiteleri yaratmış ve küresel rekabeti tırmandırmıştı. Bu arada ülkeler içi ve arası sosyal eşitsizlikler satın alma gücünü sınırlandırıp, karlılığı eritmişti. Durum, yetmişli yılların büyük petrol fiyatı artışlarıyla daha da bozuldu.

Sermaye, bu aşırı üretim sorunun yarattığı kar oranlarının düşme eğilimini üç yolla telafi etmeye çalıştı. Bunlardan ilki neoliberal yeniden yapılandırmaydı. Bu yol Kuzey'de Reaganizm ve Thatcherizm ve Güney'de Yapısal Uyum biçimini aldı. Amaç, sermaye birikimini canlandırmaktı. Bu da,

sermayenin ve servetin büyümesi, kullanımı ve akışı üzerindeki kamusal kısıtların, sınırlandırılmalarının kaldırılması ve gelirin yoksullardan ve orta sınıflardan zenginlere aktarılmasıyla yapıldı. Teoriye göre, böylece zenginler yeniden yatırım yapmaya ve ekonomik büyümeyi canlandırmaya özendirilmiş olacaktı.

Ancak, bu formülün sorunu şuydu: Geliri zenginlere yeniden dağıtırken, yoksulların ve orta sınıfların gelirlerine el koyarsanız, bu, talebi daha da sınırlandırır ve zenginler ille de üretime yatırım yapmazlar. Aslında, seksenli ve doksanlı yıllarda Kuzey'de ve Güney'de genelleşen neoliberal yeniden yapılandırma, belli büyüme oranlarını yakalasa da sorun ortada duruyordu. Küresel büyüme ortalaması 1990'larda yüzde 1,1 ve 1980'lerde 1,4 ortalamaya sahipti. Oysa aynı ortalama, devlet müdahalelerinin hakim olduğu 1960'larda yüzde 3,5 ve 1970'lerde yüzde 2,4'tü. Neoliberal yeniden yapılandırma soruna yeterince çözüm olamadı.

Küreselleşme ve sermaye birikimi

Kar oranlarındaki düşme eğilimine karşı ikinci telafi başvurusu, küreselleşme ya da yarı-kapitalist, kapitalizm dışı ya da kapitalizm-öncesi alanların küresel piyasa ekonomisiyle hızla bütünleştirilmesi oldu.

Bu da ucuz emeğe ulaşarak, ucuz tarımsal ürün ve hammadde kaynaklarını ele geçirecek ve yeni altyapı yatırım alanları oluşturarak yapıldı. O zamana kadar bu ülkelerde iç pazara dönük, gümrük duvarlarıyla korunan, ucuz faiz, dövizle devlet desteği gören ve kamu ağırlığı olan bu ithal ikameci birikim modeli geçerliydi. Ancak, bu içe dönük yapılar, kronik cari açık vermekteydiler. 1980'lerden başlayarak aralarında Türkiye'nin de olduğu bu tür ülkelere "dışa açılmaları"

*İktisatçı, yazar.

önerildi. IMF, Dünya Bankası aracılığıyla bu ülkelerden dış ticaretin serbestleştirilmesi, yabancı yatırımların önündeki engellerin kaldırılması, özelleştirmelere, piyasalaştırmalara gidilmesi istendi ve gerçekleştirildi. Bu, Asya'da, Ön Avrupa'da, Latin Amerika'da kısmen Afrika ve Orta Doğu'da son olarak duvarın yıkılışı ile eski sosyalist ülkelerde yapıldı.

Çin, tabii, son 25 yıldır küresel kapitalist ekonomiyle bütünleştirilen kapitalizm dışı alanların en önemli örneği oldu. Çok uluslu büyük şirketlerin önemli bir bölümü, düşen karlarını yükseltmek için, faaliyetlerinin önemli bir bölümünü Asya'ya, özellikle de Çin'e taşıdılar. Amaçları, Çin'in sonsuz gibi görünen ucuz emeğinden kaynaklanan maliyet avantajından yararlanmaktı.

2005'e gelindiğinde, ABD şirket karlarının büyük bir kısmı, yurtdışındaki, özellikle de Çin'deki faaliyetlerinden geliyordu. Durgunluktan bu kaçış yolu, öte taraftan bu aşırı üretim sorununu dindirmek yerine azdırdı çünkü üretken kapasiteyi artırdı.

1990-1999 döneminde yıllık 27 trilyon dolar olan dünya hasılası, 2005'te 45 trilyon dolara, 2008'de ise 60 trilyon dolara kadar çıktı. Özellikle Çin'deki üretken kapasite muazzam arttı. Bu durum fiyatlar ve karlar üzerinde tersine bir etkide bulundu.

1997'de, ABD şirketlerinin karlarındaki artış durdu. Yapılan bir hesaba göre, Fortune 500 şirketlerinin kar oranı, 1960-69'daki 7.15 oranından, 1980-90'da 5.30'a, 1990-99'da 2.29'a, 2000-2002'de 1.32'ye düştü.

Kar oranlarının düşüş eğilimini telafi edecek bir diğer önlem, finansallaşma, karlılığı artırıp korumada çok kritik bir önem kazandı.

Neoklasik iktisadın ideal dünyasında, bankacılık, tasarruf sahipleri ile bu kaynaklara üretim yatırımları yapmak için ihtiyaç duyan girişimcileri buluşturan aracı kurumdur.

Walden Bello'nun dediği gibi, geç kapitalizmin gerçek dünyasında, sanayi ve tarıma yapılan yatırımlar, aşırı üretim nedeniyle düşük karlar yarattığı için, dev miktarlardaki fazla fonlar finansal sektör içinde dolaşıma girer ve tekrar tekrar bu sektörde yatırıma dönüştürülür. Bu yüzden finansal sektör kendi kuyruğunun etrafında dolaşır durur.

Finansallaşmayla, köpükle karları kurtarma

1980'lerin ortasından başlayarak ABD'de finans dışı kesimlerin kar oranları yeniden yükselişe geçti. Kar oranlarındaki bu artış, reel sektör şirketlerinin giderek rantiyeye gibi davranarak, karlarının faaliyet dışı finansal spekülasyon yatırımlarından beslenmesiyle mümkün olabiliyordu. Finansal spekülasyon ve finansal rantlar, sanayi karlarındaki gerilemeyi telafi etmekteydi.

Bu arada finansal serbestleştirilmeyle birlikte finansal sermayenin kısa dönemli, spekülasyon nitelikli kararları sanayileşme hedeflerinin önüne geçiyordu. Örneğin, James Petras ve Henry Weltmeyer, reel sektörde kullanılan her 1 dolara karşılık, dünya finans piyasalarında 25-30 dolarlık bir işlem hacmi gerçekleştirildiğini hesaplıyor; 1970'lerde günde sadece yaklaşık 190 milyar dolar hacmi olan dünya döviz piyasası işlemlerinin, 1990'ların başında günde 1,2 trilyon dolara, günümüzde de 1,8 trilyon dolara ulaşmış durumda olduğunu belgeliyordu. Bu rakamın, dünya ticaret hacminin 70 misline ulaştığı gözlenmekteydi.

Ancak bir yandan da spekülasyon kazançlarının özendirildiği finansal şişkinlik giderek başlı başına bir istikrarsızlık unsuru haline geliyor ve kapitalizmin başıboş ve anarşik niteliklerini de gözler önüne seriyordu.

2008 krizi, kapitalizmin finansallaşma sürecinin doğrudan bir ürünüdür. Merkez ülkelerde sermaye, artık kar oranlarını sürdürebilmek için finansal spekülasyonun sanal rantlarına bağımlı durumdadır. Mevcut krizin aşılması için öne sürülen yeni düzenlemeler veya denetleyici kurumların oluşturulması gibi fikirler, finans dünyasının bağımlısı olduğu bu tatlı karı azaltacağından rağbet görmez. Ama bu "son sahtekarlık" filminin yeniden vizyona girmesi de kolay değildir. Sermaye yanlısı muhafazakar ideologların finansta "şeffaflık" veya "yönetişim" gibi söz oyunları da bu filmin yeni vizyonuna fazla imkan vermemekte, yaratılan hayal kırıklıkları çok ciddi bir güvensizliği ve içe kapanmayı yaratmıştır.

Finansallaşma yoluyla karlılığı sürdürmede de denizin sonuna gelindiğine göre, sırada ne var sorusu daha da merak edilir olmuştur.

Bugünkü Wall Street çöküşünü hazırlayan oyunları biraz daha mercek altına alalım. Bu çöküşün kökü, 1990'ların sonundaki Teknoloji Köpüğüne dek uzanır. 1990'ların sonunda internet kurulum hissesi fiyatları tırmandı, sonra çöktü; sonuç 7 trilyon dolarlık varlığın kaybolması ve 2001-2002 durgunluğu oldu.

Alan Greenspan yönetimindeki ABD Merkez Bankasının (FED) gevşek para politikaları, Teknoloji Köpüğü'nü teşvik etmişti. Bu köpük çöktüğü zaman, Greenspan, uzun süreli durgunluğu engellemek için, 2003 Haziranında faiz oranlarını 45 yılın en düşük oranı olan yüzde 1'e kadar indirdi ve bu oran bir yıl sabit kaldı. Bu da bir başka köpüğü, gayri menkul köpüğü teşvik etti. ABD'de yüz binlerce aileye konut sahibi olma fırsatı sunuldu!

2006 sonuna gelindiğinde ABD'de hane halklarının borç stoku 13 trilyon dolara yaklaşırken bunun yüzde 75'i, mortgage kredilerinden oluşuyordu.

Daha 2002'de, bağımsız iktisatçılar 6 trilyon dolara ulaşan gayri menkul köpüğü konusunda uyarıda bulunuyorlardı. Ancak, 2005'de, zamanın Ekonomik Danışmanlar Konseyi Başkanı ve bugünkü ABD Merkez Bankası Yönetim Kurulu Başkanı Ben Bernanke, ABD konut fiyatlarındaki artışı, spekülasyon faaliyetleri yerine, "güçlü ekonomik temellere" bağladı. 2007 yaz aylarında Subprime Krizi patlak verdi.

Bu köpüğün dinamikleri kilit piyasa oyuncularından birisi olan George Soros tarafından şöyle tarif ediliyordu:

"Mortgage kurumları, mortgage sahiplerinin borçları için yeniden borçlanmasını teşvik ettiler ve fazla hisselerini elden çıkardılar. Borç verme standartlarını düşürdüler ve ayarlanabilir mortgagelar (ARM), "sadece anapara ödemesi" ve teşvikli oranlar gibi yeni araçlar yarattılar..."

"Bütün bunlar, konut inşaat birimlerine yönelik spekülasyonu teşvik etti. Konut fiyatları çift basamaklı oranlara tırmandı. Bu da spekülasyonu daha da artırdı ve konut fiyatlarındaki artış konut sahiplerinin kendilerini daha zengin hissetmelerine yol açtı. Sonuç: Ekonomiyi son yıllarda ayakta tutan bir tüketim patlaması oldu."

Sürece daha yakından bakınca, subprime (riskli) mortgage krizi, arzın gerçek talebi aşmasından kaynaklanan bir kriz değildi. "Talep", büyük ölçüde son on yıldır ABD'ye akan yabancı parasal kaynaklara ulaşarak büyük karlar elde etmek isteyen müteahhitlerin ve finansörlerin spekülasyon çabaları tarafından yaratılmıştı. Pahalı mortgagelar, yeni ev sahiplerinden ödeme sızdırmak üzere daha sonra yeniden ayarlanacak olan düşük "teşvikli" faiz oranlarıyla, normalde bu kredileri ödemeyecek olan milyonlarca dar gelirli Amerikalıya saldırgan bir pazarlama politikasıyla satıldı.

Özetle, ABD'de finansal kuruluşlar ödeme gücü yeterli olmasa da binlerce insanı ipotekli konut kredileriyle borçlandırmaya başladılar. Pervasızca yapılan kredi pazarlaması tam bir sahtekarlık tadındaydı. Konut kredisi verilenlerden alınan senetler hemen menkul değerlere dönüştürüldü. Bu senetler paketlenip, fon adı altında diğer piyasalara satılmaya başlandı. Krediyi kullananların ödeme güçlüğüne düşebilecek profilde olmalarına ve bunun bilinmesine karşın "dandik senetler" menkul değerlere dönüştürülünce, risk de başkalarına devrediliyordu.

Bu varlıklar daha sonra diğer varlıklarla birlikte "karşılıklı borç yükümlülükleri" (CDO) olarak adlandırılan karmaşık türev ürünler olarak "menkul kıymete" dönüştürüldü. Bu araçları yaratanlar, riski mümkün olan en hızlı biçimde diğer bankalara ve kurumsal yatırımcılara aktaracak kadar bu işi bilen farklı araçlarla çalışan ilk mortgage kurumlarıydı. Kurumsal

yatırımcılar da bu menkul kıymetleri diğer bankalara ve yabancı finans kurumlarına aktardılar.

İlk kredi açan kuruluş için borcun ödenip ödenmemesi önem taşımaz; zira borç başkasına satılmıştır; risk ona geçer. Bu borç senetlerinin, tekrar ve tekrar, üstelik yepyeni (örneğin kredi kartlarına bağlı) borçlar da eklenerek satılması sonunda, kimin, ne kadar borçlu olduğu bilinemez; üstelik bu borç senetlerinden oluşan varlıkların değeri de hesaplanamaz. Bu karmaşık finansal araçlar, sonunda, sermaye piyasalarının da tıkanmasına yol açtılar.

El değiştirme arttıkça, yatırım bankerlerinin primleri de arttı. Bir yatırım bankerinin kazancının yüzde 60'ı primlerden oluşur. Başkalarının borçlanıp kendilerine sundukları parayla daha fazla finansal ürün pazarlayarak riski başkalarına yıkarlar; primlerini artırır. Bu aktarma ABD'den Avrupa'ya, Japonya'ya kadar birçok ülkenin finans sistemine girdi. Bu toksik kağıtlar da böylece "küreselleşti..."

2009'da işsizlik, yaprak dökümü

IMF, 2008 ve 2009 için büyüme tahminlerini tam 4 kez revize etti ve daha 8 Ekim 2008'de, 2009 için dünya ekonomisi büyüme tahminini yüzde 3 olarak öngörmüşken, 6 Kasım 2008'de bunu yüzde 2,2'ye çekti. Ama bununla da kalmadı, 2009 Ocak sonunda bu kez yüzde 0,5'e çekti. Böylece 3 ayda tahmin yüzde 3'ten yüzde 0,5'e kadar kötümserleşti. IMF, bütün

Tablo I. MF'nin Ocak 2009 İtibariyle G-20 ülkeleri için 2009 Büyüme Tahminleri, %

	2008	Proj. 2009	Proj. 2010
G.Kore	2,6	-4,0	4,2
İngiltere	0,7	-2,8	0,2
Japonya	-0,3	-2,6	0,6
Almanya	1,3	-2,5	0,1
İtalya	-0,6	-2,1	-0,1
G-7	0,8	-2,0	1,0
Avro Alanı	1,0	-2,0	0,2
Fransa	0,8	-1,9	0,7
ABD	1,1	-1,6	1,6
Türkiye	1,0	-1,5	3,5
Kanada	0,6	-1,2	1,6
Rusya	6,2	-0,7	1,3
Meksika	1,8	-0,3	2,1
Australya	2,3	-0,2	1,8
Arjantin	6,5	0,0	1,5
Dünya Ort.	3,4	0,5	3,0
Suudi Arabistan	5,5	0,8	3,7
GüneyAfrika	3,1	1,3	3,5
Brezilya	5,8	1,8	3,5
Endonezya	6,1	3,5	4,0
Hindistan	7,3	5,1	6,5
Çin	9,0	6,7	8,0

Kaynak: IMF, 2009.

Merkez ülkeleri için sıfırın altı, yani küçülme öngörüsünde bulundu. IMF'ye göre, gelişmiş ülkeler, yani nüfusun yüzde 15'inin yaşadığı ama dünya gelirin yüzde 56'sının yaratıldığı Merkez ülkeler, 2008'de yüzde 1'lik büyümeden 2009'da yüzde 2 küçülmeye gidecekti.

2009 başında öngörülerini yenileyen IMF'ye göre, 2008'de yüzde 3,4 olan büyüme 2009'da yüzde 0,5'e kadar düşecek. Küçülme ABD'de yüzde -1,6, Avro alanında yüzde -2, Japonya'da yüzde -2,6 olarak gerçekleşirken, G7 tamamında yüzde 2'yi bulacak. Bu daralma, merkez ülkelerde, 1929 krizinden bu yana ilk kez yaşanacaktı.

Küçülme ile birlikte yaşanabilecek en önemli felaket işsizlikti. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), mali krizin küresel ekonomi üzerindeki etkisinin, 2009 sonuna kadar 20 milyon kişinin işini kaybetmesiyle sonuçlanacağı uyarısında bulundu.

ILO'nun, IMF tahminlerine dayanarak verdiği rakamlara göre, 2008'de dünya genelinde 190 milyonu bulan işsiz sayısı, iyimser senaryoya göre 20 milyon kişinin eklenmesiyle 210 milyona, kötümser senaryoya göre 40 milyon işsiz eklenmesiyle 2009'da 230 milyona ulaşacaktı. Kötümser senaryoya göre, 230 milyona çıkacak işsizler, Çin'in dahil olduğu Doğu Asya'da yüzde 44'e yakın artarak 32 milyondan 46 milyona çıkacaktı. Merkez'deki işsiz sayısı da yüzde 25 artarak 32 milyondan 40 milyona çıkacaktı. Hindistanın dahil olduğu Güney Asya'da da işsiz sayısı yüzde 14 artacaktı. ILO'ya göre, bu krizden muhtemelen en çok inşaat, emlak, mali hizmetler ve otomotiv sektörü etkilenecekti.

2009, 2008'in ikinci yarısında başlayan iflasların, el değiştirmelerin, devlet kurtarmalarının 2009'da her ülkede, her sektörde daha da artacağı bir yıl olacaktı. Krizde yaralananlar, görece diri olanlara yem olurken, bazıları birleşme ile krizi atlarmaya çalışacak, devletin, kamu kaynakları ile şirket kurtarması ise her ülkede

çok ciddi vergi mükellefi halkın itirazlarına yol açabilecekti. Emeğin üstünden yapılan tasarruflar toplumsal dokularda çok ciddi sarsıntılara, genel greve uzanan sendikal mücadelelere, sokak çatışmalarına yol açacaktı.

Çevre-bağımlı ülkelere krizin yansımaları

Kriz derinleştikçe, 2008 Dünya Buhranı'nda, büyük kısmı ABD, AB, Japonya'dan oluşan Merkez'in, aralarında Türkiye'nin de olduğu "yükselen ekonomiler" diye de pohpohlanan "çevre-bağımlı" ülkelere büyük bir kazık attığı, krizin etkilerinin, yoksullaşmanın, sefaletin Çevre'de daha çok hissedileceği görülmeye başlandı.

Çevrenin küresel krizin alanına çekilmesi, 1980 sonrası oluşturulan yeni işbölümü ile ilgili. Bu işbölümü ile Çevre'nin Merkez'e bağımlılığı iki yolla oldu; birincisi dış kaynak bağımlılığı, ikincisi tedarikçi olarak Merkez'in pazarlarına, dolayısıyla talebine bağımlılık. Kriz, bu iki yolu da büyük ölçüde tıkadı ve Çevre'yi reel sektörden başlayarak krize sürükledi.

Son yıllarda, likidite bolluğunun rüzgarıyla yoğun doğrudan yabancı sermaye ve sıcak para, dış kredi çeken ve adlarına "yükselen ekonomiler" denilen çevre-bağımlı ülkeler, şimdi daha mütevazı büyüme oranlarına talim edecekler. Bunu yapacak olanlar ise daha çok cari fazla verenler olacak, Türkiye gibi cari açığı büyük ülkeler için ise büyüme değil, küçülme gündemde.

Çevre-bağımlı ülkelerdeki daralma, Merkez'den dış kaynak akışının yavaşlaması, daha çok da Merkez'in bu ülkelerin ihraç ettiği mallara talebin azalması nedeniyle yaşanacaktı.

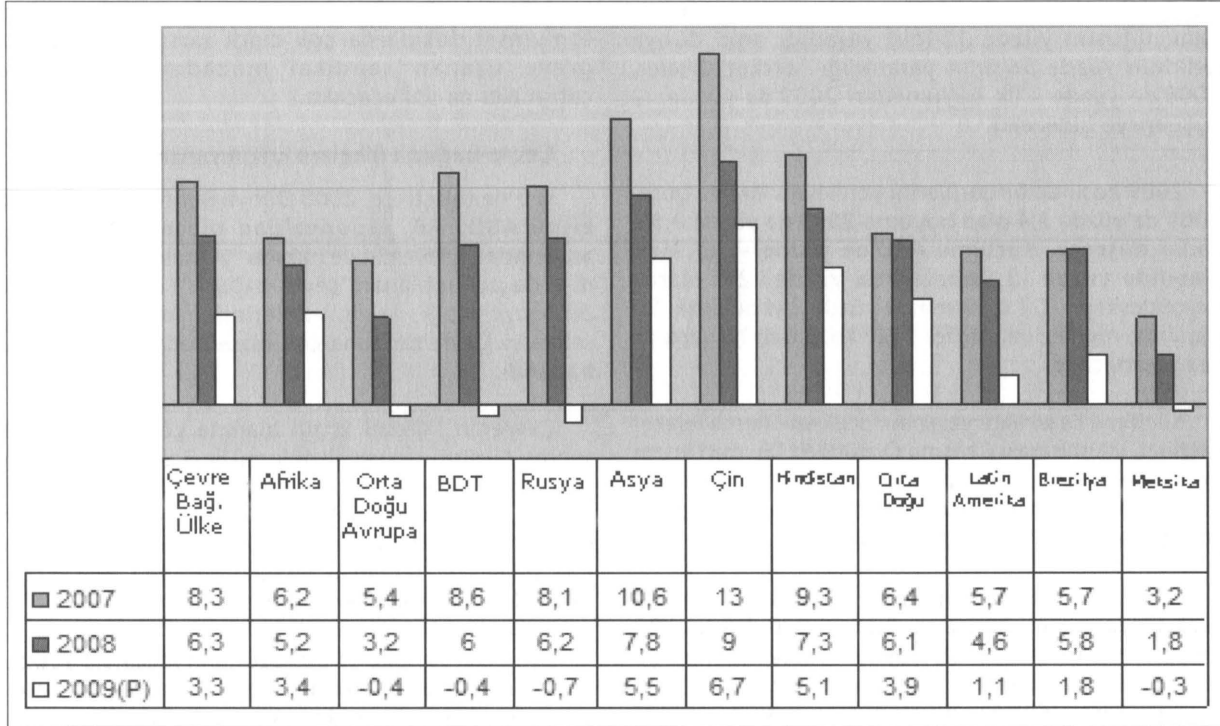
Bilindiği gibi, 'Çevre' ülkeler ile 'Merkez' arasında, özellikle 1980 sonrası şöyle bir işbölümü oluştu; 'Çevre', Merkez'in talep ettiği ağırlıklı dayanıklı-tüketim mallarını üretecek, 'Merkez' için demode olmuş sanayileri, kirlilik yaratan sanayileri

Tablo 2. 2009 İşsizlik Senaryoları ve Bölgeler, (Milyon kişi)

	2007	2008	2009		Senaryo B 2008 %
			Senaryo A	Senaryo B	
Dünya	179	190	210	230	21,1
Doğu Asya (Çin+)	30	32	39	46	43,8
Gelişmiş Ülkeler (AB dahil)	29	32	36	40	25,0
G.Asya (Hind+)	33	35	37	40	14,3
Sahra altı Afrika	24	25	26	28	12,0
Latin ve Orta Amerika	19	20	22	23	15,0
G.Doğu Asya ve Pasifik	16	17	18	19	11,8
Orta, AB dışı Avrupa ve BDT (Türkiye+)	15	16	17	18	12,5
Orta Doğu	6	6	7	8	33,3
Kuzey Afrika	7	7	7	8	14,3

Kaynak; ILO, 2009.

Şekil 1. Çevre bağımlı ülkelerde küresel krizin büyümeye etkisi IMF'nin 2009 tahmini (%)

kabul edecek ve ülkesindeki ucuz ve bol işgücü ile bunları üreterek yeniden Merkez'e ihraç edecekti. Yani, 'Çevre', artan ölçüde tedarikçi, ücret malları (dayanıklı-dayanısız tüketim malları) ihracatçısı olarak Merkez'e eklemenecekti.

'Çevre', bu ihracatçı sanayici rolünü üstlenirken, Merkez'e ait, doğrudan yabancı sermaye, dış krediler ama daha çok da sıcak para adı verilen, ülkenin borsasına, devlet tahvillerine gelen kısa vadeli kaynakları kullandı. Bu kaynak gelsin diye, reel faizler yüksek, döviz kuru düşük tutulacak, doğrudan yatırımları için "yatırım ortamı"(emek piyasası, özelleştirmeler, teşvikler vb.) en uygun hale getirilecekti.

Ihracatçı-tedarikçi Çevre'nin bu gemiyi, sıcak para ve diğer dış kaynak rüzgarlarıyla yüzdürmesi, 2008 buhranı öncesine kadar iyi-kötü mümkün oldu. Aralarında Türkiye'nin de olduğu "yükselen ülkeler", likidite bolluğundan da yararlanarak, dış kaynak çekip özellikle 2000'li yıllarda yıllık yüzde 7-8'i bulan yüksek büyüme oranları gösterdiler. Merkez'in pazarlarından pay almak üzere kıyasıya yarıştılar da. Ta ki, küresel kriz patlayınca kadar...

Merkez'de kriz patlayınca, Çevre, tedarikçi-ihracatçı rolünde tıkanmayla karşılaştı, Merkez'in Çevre'den mal-hizmet talepleri azaldı. İkincisi, Çevre'nin büyüme rüzgarı olan dış kaynak azaldı. Doğrudan yatırım niyetleri askıya alındı, daha önemlisi sıcak para borsalardan hızla çıkmaya başladı. Çünkü "Yükselen Çevre", ihraç pazarlarının daralması ile inişe geçmişti.

Sıcak para için Çevre'de oyalanmanın gereği yoktu, çünkü riskliydi. Sıcak para için, Merkez'deki kurtarma operasyonlarının ABD'nin AB üyelerinin devlet tahvilleri bu dönemde daha güvenli artık...

Bu durumda, dış kaynak girişi azalan, ihraç pazarları daralan Çevre, Merkez'den büyük bir kazık yedi. Dış kaynağa ve Merkez'in belirlediği işbölümü gereği Merkez'in pazarlarına bağımlılığın sonuydu bu.

Özellikle 2009 yılı, çevre-bağımlı ülkelerde sanayiden başlayan finansa yürüyen, milyonların işsiz kalacağı bir yıkım yılı olmaya adaydı.

IMF'nin 2009 Ocak sonu tahmin ve öngörülerine

Tablo 3. IMF'nin G-20 ülkeleri içindeki Çevre ülkeler için 2009 Büyüme Tahminleri, %

	2008	Proj. 2009	Proj. 2010
G. Kore	2,6	-4,0	4,2
Türkiye	1,0	-1,5	3,5
Rusya	6,2	-0,7	1,3
Meksika	1,8	-0,3	2,1
Arjantin	6,5	0,0	1,5
Dünya Ort.	3,4	0,5	3,0
Güney Afrika	3,1	1,3	3,5
Brezilya	5,8	1,8	3,5
Endonezya	6,1	3,5	4,0
Hindistan	7,3	5,1	6,5
Çin	9,0	6,7	8,0

Kaynak: IMF, 2009.

göre, çevre-bağımlı bölgelerde en çok daralma yüzde 4 ile G.Kore'de, ikinci olarak Türkiye'de yaşanacaktı. Rusya, Meksika da küçülecek ekonomiler arasında sayılıyordu. Arjantin için sıfır büyüme öngören IMF, Çin'in büyümesini yüzde 6,7, Hindistan'inkini yüzde 5,1 olarak öngörüyordu.

Çevre ülkelerin kamu harcamalarıyla canlanması ve Türkiye

Çevre için iç pazara yönelmek, ihracat gelirlerinin azalması ama ithalat giderlerinin artması demek. Yani, döviz harcayabilecek, rezervleri buna uygun ülkeler bu role daha uygun. Bu tür ülkelerin başında, Asyalılar, özellikle Çin var. Bunlara, Hindistan'ı da bir ölçüde eklemek mümkün. Yine Brezilya, Arjantin, bir ölçüde Meksika, cari fazla veren, önemli dış yükümlülüğü olmayan, dolayısıyla iç pazara dönük büyüyecek ülkeler arasında.

Rusya'nın da enerji fiyatlarının düşmesine rağmen, bir ölçüde iç pazara dönme deneyim ve elastikiyeti var. İran ve Cezayir başta olmak üzere Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın petrol ihracatçılarının cari fazlalarını IMF buyruklu kullanacaklarına tabi ki ihtimal vermemek gerekiyor.

Gelelim, buna takati olmayan, cari açığı, dış yükümlülükleri büyük ülkelere. Bu konuda, başı Türkiye çekiyor. Türkiye, cari açığı milli gelire oranla en yüksek "yükselen ekonomi" durumunda. Dünya Bankası'na göre cari açık/GSMH oranı 2008'de yüzde 8,4'e ulaşacak olan Türkiye, 2009'da büyümesini yüzde 1,7'de tutabilse bile milli gelirinin yüzde 3,4'ü oranında cari açık verecekti. Türkiye kategorisinde Pakistan, Polonya, Macaristan, Ukrayna ve Mısır var. Bunlardan Pakistan, Macaristan ve Ukrayna zaten IMF ile anlaşma imzaladılar. Ama bunlara IMF; iç pazarınızı canlandırıp büyüyen demek yerine, bütçe disiplini, kamu yatırımlarına tırpan ve küçülmeye sonuçlanacak sıkı

maliye politikaları uygulama şartı getirdi. Şimdi sırada Türkiye, Polonya Mısır ve bazı Doğu Avrupa ülkeleri var.

Diğer çevre ülkelerin, genelde "Güney" ülkelerinin IMF ipiyle kuyudan emperyalist çıkarma oyununa ne kadar destek vereceklerini görmek için beklemek gerekecekti. Bu yolla eritilecek rezervlerin sonunda Merkez ülkeler belki ayağa kalkabilir ama çevre-bağımlılar yeniden erimiş rezervleriyle IMF üstünden Merkez-emperyalistlere muhtaç duruma düşerler. Aslında, çevre-bağımlı ülkelerin, Merkez-emperyalizmin içine düştüğü bu kuyudaki mecalsiz halin farkında olarak farklı merkezkaç çabalar içine girme ihtimalleri artmıştır. Ancak, bu kez çevre-bağımlıların yerli egemen sınıflarının böyle bir arayış yerine, IMF-merkez hakim sınıflarının stratejileri doğrultusunda hükümetlerine IMF paralelli baskı yapmaları, iç talebi genişleterek kısmi büyüme sağlama politikalarını kabul ettirmeleri söz konusu olabilir. İç talebin genişletilmesine gücü olan cari fazla sahibi ülkelerde bu politika, küresel kriz bunalımındaki halk sınıflarınca da destek görebilir. Ne var ki, bu, uzun soluklu bir konjonktür olmayacak ve kısa sürede tüketilen rezervlerle birlikte bu barut da tükenerek Asya'da, Latin Amerika'da, Orta Doğu'da daha büyük krizler yaşanabilecektir.

Şimdi gözler, kuyuya düşen haydut emperyalist kadar, onu çıkarmaya çalışan ve mazlumlara ip çekirtmeye çalışan IMF'nin manevralarına dönmüştür.

KAYNAKLAR

IMF (2009) World Economic Outlook verileri, January.

ILO (2009) Global Employment Trends.